

SNETT DRAMA

Anna Odells iscensatta psykos på Liljeholmsbron ledde till en infekterad debatt om konstens gränser. Jeff Werner skriver om en diskussion som hamnade på avvägar.

Scen 1: Liljeholmsbron i Stockholm en råkall kväll i slutet av januari 2009. En ung kvinna uppträder förvirrat. Hon har otvättat hår och solkiga kläder. Tar av sig skorna och kastar dem i sjön. Stannar upp och talar med en död fågel. Förbipasserande försöker utan framgång få kontakt med hen-

ARTIKELSERIE, DEL 1 AV 4

● Kulturdebatter

ne. Ringer larmcentralen. En stund senare förs hon med handfångsel av polis till Sankt Görans sjukhus.

Scen 2: Akutmottagningen på psyket. Under motstånd bältas den unga kvinnan. Hennes strumpbyxor dras ner och hon får en injektion lugnande medicin. Denna dos kompletteras senare med tabletter, men dem gömmer hon under tungan och spottar ut när ingen ser.

Scen 3: Läkarmottagningen påföljande dag. Den unga kvinnan berättar för den ansvariga läkaren att hon fejkat psykosen. Att det hela handlar om ett examensprojekt på Konstfack. Konst alltså. Läkaren måste lämna rummet en stund för att samla sig. Skickar sedan upprörd hem konsteleven.

Scen 4: Samma kväll när ett telefonsamtal Aftonbladets nyhetsdesk. Någon på Sankt Görans psykavdelning läcker nyheten.

Anna Odell gick från att ha varit Okänd kvinna till att bli ökad kvinna

Det blir början på vad som brukar kallas ett mediedrev. En överläkare skriver några dagar senare på Newsmill att konsteleven ”och hennes prefekt borde klippa sig och skaffa sig ett riktigt jobb. Varför inte rekommendera dem en anställning på cirkus. Pajaser brukar jobba där.” (2009-01-29)

Scen 5: Telefonplan. Den 12 maj öppnar Konstfacks examensutställning. Huvudattraktion är förstås konstverket som debatterats hela våren och som fått namnet *Okänd*

kvinn 2009-349701. Det bevakas av inhyrda vakter och består av fyra delar. I en video tillfrågas psykologer vad de anser om den planerade aktionen. Den är lång. I en betydligt kortare videoinspelning återges händelserna på bron, filmade från en balkong. En ljudinspelning finns av samtalet med läkaren dagen efter omhändertagandet. Dessutom finns en intervju med psykiater Johan Gullberg.

Scen 6: Rättsligt efterspel. Överläkaren frias från att ha läckt sekretessbelagda uppgifter. Den unga studenten döms till 50 dagsböter för våldsamt motstånd och oredligt förfarande. Det framkom under rättegången att hon, genom att ha spelat psykotisk, åsamkat samhället en merkostnad på drygt 35 kronor.

Det går att lägga till fler scener. Exempelvis hur en populistisk politiker utmålar sig som företrädare för verklighetens folk och använder verket som exempel på översittarfasoner han ogillar. Eller konstskoleeleven vendetta på den populistiske politikern i ett sommarprogram ett år senare. För att avsluta föreställningen i en mer försonande ton kan ordet gå till överläkaren som 2012 förklarar sitt utbrott tre år tidigare med att han hade personliga problem. Till skillnad från den fejkande patienten.

VAD MINNS VI av rollbesättningen? Självklart Anna Odell i den dubbla rollen som konst elev och psykotisk. Hon gick från att ha varit Okänd kvinna till att bli ökad kvinna. Antagligen kan vi också namnge Göran Hägglund som den som utnyttjade konstskoleeleven för att vinna politiska poäng. Samt David Eberhard i rollen som sårad och osympatisk överläkare som gillar strålkastarljus. De andra aktörerna är svårare att hålla isär. Flera av de inblandade valde att förbli anonyma.

De miljöer där konsten tar plats beskrivs ofta som en scen – konstscenen. Detta för att peka på att den inte riktigt fungerar som världen utanför. Odell talade själv om händelsen på bron och sjukhuset som en iscensättning, ett begrepp som är vanligt i samtidskonsten. Det betyder att något inte är autentiskt, utan att det är riggat eller spelat. Det iscensatta fotot, med konstnärer som Cindy Sherman och Jeff Wall, blev något av ett signum för

ANNA ODELL. En effekt, som

SKRIBENTEN

Jeff Werner är professor i konstvetenskap.

Medverkar regelbundet på GP Kultur. Skrev senast om uppvisningskultur och hur storebror ser allt vi gör.

varken hon eller hennes lärare tycks ha förutsett, var att verket befäste synen på konstnärer som galna, skriver Jeff Werner.

postmodernismens reaktion mot modernismens romantiska krav på äkthet och närvaro.

Odells iscensättning innehåller också andra beståndsdelar. En är att det var frågan om ett återuppförande. Tretton år tidigare hade hon varit med om något liknande, på riktigt. Det bemötande hon då fick av psykvården var en viktig drivkraft för examensprojektet. Är bältning, som hon själv skriver, verkligen ett lämpligt sätt att ta hand om någon som kan ha varit med om ett övergrepp? (DN 2009-09-20)

EN ANNAN BESTÅNDSDEL som skiljer verket från postmodernismens iscensättningar är att det var andras reaktioner som Odell var ute efter. De som inte insåg att de befann sig på en scen. Projektet liknar därmed det slags relationell estetik, performance och gatuteater som tar plats i offentliga miljöer utan att tydliggöra för alla i omgivningen att det är konst. Men i detta fall är det inte iscensättningen på bron som är konstverket. Konsten

är videoinstallationen som senare visats.

Flera av debattörerna under våren 2009 tog upp de etiska problem som iscensättningen medförde. Att människor stannade på bron och försökte ta hand om Odell är ett uttryck för den tillit som måste finnas mellan människor i ett samhälle, skriver Hanne Kjöllner (DN 2009-01-28). En tillit som projekt som Okänd kvinna 2009-349701 riskerar att rubba. Tänk på pojken som ropade varg, avslutar Kjöllner lite förnumstigt. Kanske stannar folk inte nästa gång Odell sätter sig på kanten av Liljeholmsbron. Också Ann Heberlein ansåg att även om Odells syfte var gott, var metoden oetisk. ”Hon använde sin autonomi för att göra våld på andras autonomi, hon tvingade oskyldiga förbipasserande att delta i ett otäckt skådespel.” (Expressen 2009-05-14) Odell tycks själv ha varit bekymrad för de personer som försökte hjälpa henne på bron och sökte senare få kontakt med dem.

Heberlein tog också upp ett spår som tillhör de flitigast debatterade på tidningarnas

insändarsidor och i bloggar. Kanske upptog Odell en plats i onödan på Sankt Görans som någon annan bättre behövde? Om så verkligen var fallet kunde aldrig ledas i bevis. Riksförbundet för Social och Mental Hälsa gav Odell sitt stöd och menade att många som befunnit sig i samma situation kände igen sig i hennes berättelse. Ändamålet helgade alltså medlen.

DEBATTEN TOG FLERA andra väl inkörda spår. Säkert som regn på midsommarafton dök konstaterandet upp att det inte var konst. På ett plan den naivaste av alla invändningar. Också dålig konst, konst man ogillar, är förstås konst. Men reaktionen kan också innehålla mer intressanta inslag. En fråga som restes i diskussionen var vad som hade hänt om det varit en reporter som gjort en Anna Odell? Wallraffandet är en accepterad journalistisk metod. Odell anser visserligen själv att hennes metod inte är journalistisk, men det var en försvarslinje som tidigt drogs

VAD HÄNDE

I januari 2009 simulerar Konstfack-studenten Anna Odell en psykos på Liljeholmsbron i Stockholm. Hon hamnar på psykiakuten där hon bältas och ges lugnande. Det blir startskottet till en infekterad debatt om vad som är konst och vad en konstnär får göra.

I DAG

Debatten om konstens gränser är ständigt pågående och Odells Okänd kvinna 2009-349701 är en självklar referens.

upp bland annat av hennes lärare på Konstfack. De jämförde hennes konstverk med det journalistiska wallraffandet bakom ett temanummer av *Pockettidningen R* från 1970-talet (*Vårdad till vanvett*). *Pockettidningens* avslöjanden ledde inte bara till att det granskade mentalsjukhuset stängdes utan även till förändringar av hela den svenska mental-sjukvården. Journalistik kan alltså förändra världen. Konst också, skriver Ingrid Bosseldal. (GP 2009-01-29)

Men kanske inte nödvändigtvis i avsedd riktning? En effekt, som varken Odell eller hennes lärare tycks ha förutsett, var att verket befäste synen på konstnärer som galna. Det är en föreställning som grundas i romantikens konstnärssyn och som fick sitt stora genomsåg under 1900-talet, inte minst genom receptionen av Vincent van Gogh. Samtidskonsten har strävat bort från denna myt, inte minst för att den går stick i stäv med de ambitioner dagens konstnärer har att bedriva forskning och väcka debatt.

EN ANNAN EFFEKT av Odell-debatten är att Konstfack blivit mer försiktigt. Skolan hade redan 2008 hamnat i blåsväder med NUG:s *Territorial Pissing* där han på en video ser ut att graffiti-bomba en tunnelbanevagn. Den 20 februari 2009 slog Konstfacks dåvarande rektor Ivar Björkman fast att skolan inte ställer sig bakom verk som tillkommit genom olaglig handling. Sedan dess har Konstfack tagit fram etiska riktlinjer. Ändringar har gjorts i kursplaner för att försäkra sig om att det är handledda projekt som prövas vid examinationerna. I samband med utställningar görs numer alltid en riskbedömning. (Mabel Selin 2012-06-19). Årets examensutställning avlöpte också utan några intermezzon. Inga mediedrev, inga inhyrda vakter. De konstskandalsugna hade för övrigt fått sitt lystmäte ett par veckor tidigare när en naiv kulturminister skar i Makode Lindes tårta. Ändå anas en viss besvikelse, inte minst hos kritikerkåren. Bo Madestrand undrade: ”Var är Anna Odell när man behöver henne?” Årets utställning saknar energi. (DN 2012-05-19)

Ett försvarande element under våren 2009 var att ingen av debattörerna hade sett konstverket. Det skulle ju visas först på examensutställningen. Nu är det ju inte ovanligt att många deltagare i konstdebatter inte sett verket i fråga – det tycks snarare ha blivit regel än undantag – men det är ovanligt att ingen som diskuterar verket har sett det. Faktum är att inte ens Odell själv sett det – under våren

En effekt är att Konstfack blivit mer försiktigt

2009 var verket fortfarande under tillblivelse. Det är rimligen också så att dess slutliga utformning påverkades av diskussionerna.

OCKSÅ INFÖR DET färdiga verket upplevde betraktaren en lakun. Det som Odell inledningsvis sagt sig vilja rikta ljuset på, behandlingen av en kvinna i upprivet, kanske psykotiskt tillstånd, visades aldrig. Som stand-in för den måhända klandervärda behandlingen står en filmad bältessäng. I en senare version på Kalmar konstmuseum ligger konstnären själv bältad. Som ett postskriptum till en debatt som hamnade någon annanstans än hon ville.

JEFF WERNER